تاتارچه قرآن تفسیری

۵نچی کیسه‌ك

ناشر ومحرری:
محمد کامل المطیعی تحفة اللین
اورالسکی شهرنده.

قال الله الکریم فی کتابه القدیم:
وقرانا فرقناه لتقراه علی الناس
علی مکث ونزلناه تنزیلا.
سورة بنی اسرائیل.

هر حقوقی صاحبینه راجعدر.

قزانده «معارف» مطبعه‌سی.
КАЗАНЬ
ЭЛЕКТРО-ТИПОГРАФІЯ „МААРИФЪ"
1915 г.

بهاسی ۵ تین

تاتارچه قرآن تفسیری

۵نچی کیسه‌ك

ناشر و محرری:

محمد کامل المطیعی تحفة اللین

اورالسکی شهرنده.

بهاسی ۱۵ تین.

قال الله الكريم في كتابه القديم:

وَقُرآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ

عَلَى مُكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلًا.

سورة بنی اسرائیل.

هر حقوقی صاحبینه راجعدر.

قزانده «معارف» مطبعه‌سی.

КАЗАНЬ

ЭЛЕКТРО-ТИПОГРАФІЯ „МААРИФЪ"

1915 г.

بسم الله الرحمن الرحيم

(مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنْسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلِهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) اگر بز بر آیتنی کوچرسه‌ك یا که اونوتدرساق شول آیت‌دن صوڭ‌ده‌خیرلیره‌کنی یا که‌شونڭ‌اوخشاشینی کیترورمز، سین بلمیسونمی ای محمد یا که ای آدم‌بالاسی! (البته‌بل‌سن‌معناسنده) الله هر نرسه‌گه کوچی یتکوچیدر.

نسخ عرب‌تلنده کوب معنالرده یوریدر، مشهورره‌کلری آلشدرمق، کوچرمك وبترمك‌در، قرآن کریم‌نی اوقوچیلر اوشبو معنالرنڭ‌تل‌سه‌لر قایسن آڭلاسالرده اختیارلیدرلر. لکن الله‌تعالی اوزی «إِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ» آیتنده نسخ‌دن کوچرو معناسینی اراده قیلمشدر، یعنی بز سز اشلی تورغان نرسه‌لرنی کوچرور بولدق‌دیمکدر. «مانسخ من آية» سوزنده الله‌تعالی محمدعلیه‌السلام‌گه ایندرلگان‌قرآن‌شریفنڭ لوح المحفوظدن کوچرلوب یازلغاننی اڭلاتادر. «او ننسها» سوزی ایله الله‌تعالی بعض آیتلرنڭ قرآنغه یازلمی قالوودن خبر بیره‌در. قرآن‌غه یازلمی قالغان آیتلرده بیك کوب روایتلرگه قاراغانده شبهه‌سز باردر. اول آیتلر الله‌تعالی‌نڭ تله‌وی بوینچه‌رسولمز طرفندن قرآن‌غه‌یازدرلماغانلر. بیك کوب زواللی مفسرلر نسخدن «بترمك» معناسینی آلغانلری اوچون

هر کون اوقوب یوردیگمز مقدس قرآن شریف‌ده‌ده منسوخ آیتلر معنی حکمی ونفوذی بترلگان آیتلر بیك کوب دیگانلر، حتی ابی عبدالله محمدبن حزم اسملی بر حریف بو خصوصده «معرفة الناسخ والمنسوخ» اسملی بر کتاب الامانی چغاروب قرآن شریف‌ده‌گی ایکی یوز قدر آیتلرنی حکملری بترلگان معناسیله منسوخ آیتلر دیگان. نعوذ بالله من ذلك. قرآن کریم اچنده نه‌اوچون بوقدر حکمی بترلگان آیتلر بولسون. ایکی یوز توگل بلکه حکمی بترلگان معناسیله قرآن‌ده بر دانه‌ده منسوخ آیت یوقدر. اگر بزده ابن حزم وآنکا ایارگان بعض‌زوالی مفسرلر سوزینه قاراب قرآنده شوندی منسوخ آیتلر باردیسه‌ك وای‌بزیم حالمزه، وای! دیمکدن باشقه سوز یوقدر. اول وقت بزدن یکرمنچی عصرنڭ ترکلر یگنه توگل بلکه اولوکلریده قبرلرندن توروب کوله‌رلر. قرآن کریم‌گه ایك درست معنا بیروچیلردن ابامسلم الاصفهانی حضرتلری «قرآنده هیچ منسوخ آیت یوق» دیه‌غایت توغری سویله‌شلردر. آنڭ چه الله‌تعالی‌نڭ بعض آیتلرنی بتروی گرچه عقلا جائز کورلسه‌ده اما قرآنده واقع بولماشدر. (*) اول مانَنسخ آیتنده‌گی نسخ‌نی «بترمك» معناسنده آلغان وقتده‌ده قرآن‌ده حکمی بترلگان ـ منسوخ آیتنڭ بولووی قطعا لازم توگل‌دی وآنکا اوشبو دلیلنی کیتره، مثلا: (مَنْ جاءَكَ فَاَكْرِمْهُ) یعنی سیکا بر کشی کیلسه‌سین آنی حرمتله دیگانده اول کشی‌نڭ سیکا کیلووی لازم‌توگل‌بیت، اول‌کشی نڭ سیکا کیلمی‌قالوویده بیك ممکن نرسه بیت دی. اشته بو اورنده‌ده «ما ننسخ» دیگانده‌گی (ما) شرطیه‌دن «اگر» معناسی چقغانغه کوره بو آیت کریمه‌دن: اگر بز بر آیتنی اوزمزنڭ یانمزدن کوچروب آدم بالالرینه ایندرلگان قرآن‌غه یازدرساق یاکه بر آیتنی اونوطدروب وآنی بتونلی بترته قالساق شول آیتدن صوڭ دخیده خلقغه فائده‌لیره‌ك آیتلرنی کیترورگه، هر نرسه‌نی اشارگه کوچمز یتکانی شیکللی البته بونیغنه اشلرگه، بزنڭ کوچمز یته‌در معناسی آڭلاشیلاده بو سوزدن اصلا قرآن‌ده حکمی بترلگان ـ منسوخ آیتنڭ بولووی قطعی صورتده لازم بولوب چقمیدر. بناءً علیه قطعی بولماغان نرسه‌نی دلیل توطوب

(*) «تفسیر کبیر» و «روح المعانی».

قرآن‌ده حکمی بترلگان معناسیله منسوخ آیتلر بار دیمك غایت اصلسز واشانچسز بر سوز بولوب قالادر. البته ملت نجیبهٔ اسلامیه بوندی دلیلسز دعوالرغه هیچ بر وقت اشانماسقه تیوشدر. قرآن‌ده اصلا حکمی بترلگان آیتلر بولماسقه تیوشدر. قرآن حکملرینی ئلله نیچه میلیون ابن حزملر وزواللی مفسرلر کیلوب بترورگه طرشسالرده بولدرا آلماباچقلر، چونکه بو حقده الله تعالی جنابلری اوزیده (انا نحن انزلنا الذکر وانا له لحافظون) یعنی بز اوزیمز قرآننی ایندردك وبز آنی صاقلاوچیمز دیه بیورمشدر. آمنا به وصدقنا.

ینه بو آینده‌گی بو «الم تعلم» یعنی بلمیسونمی؟ (البته بلەسن) معناسنك اولان خطابنی بعض مفسرلر رسول الله‌غه‌غنه خاصلب ئه‌یتولمش دیسه‌لرده البته کنایه طریقی ایله رسول‌نك امتینه‌ده وبارچه آدم بالالرینه ده عام بولارق ئه‌یتولمشدر، چونکه قرآن یالگز رسول الله اوچونگنه اینمه‌مش بلکه بتون آدم بالالری اوچون اینمشدر، بناءً علیه قرآننك‌غی بوندی خطابلر هر وقت عام بولورغه تیوشدر وبرده هر کم هیچ شك وشبهه‌سز الله تعالی‌نك قدرتینه کامل ایمان ایله ایمان کیتوره‌در. شول ایمان سببلی هر کم الله تعالی‌گه تسبیح ئه‌یته وآنی چن کوگلی ایله تقدیس قیلادر. الله تعالی‌گه بوی صنماغان وآگا تسبیح ئه‌یتمه‌گان هیچ کم وهیچ بر مخلوقات یوقدر. بوگا دلیللر: (ان کل من فی السموات والارض الا اتی الرحمن عبداً) آیتی مریم سوره‌سنك، ینه (وان من شیء الا یسبح بحمده) آیتی اسراء سوره‌سنك. معنالری اوز اورنلرنده سویلنور.

(الم تعلم ان الله له ملك السموات والارض ومالکم من دون الله من ولی ولا نصیر) بلمیسنمی‌سین ای محمد! یا که ای آدم بالاسی! (البته بله‌سن) درستلکده یرده وکوکلارده بولغان ملکت - خواجه‌لق الله‌تعالی‌گه گنه مخصوصدر، الله‌دن

اسرائیل قومی ایمانغه کیلمگاچ آلارنڭ اوستلرینه طور طاون کوتاروب و آلارنی شونڭ ایله قورقتوب ایمانغه دعوت ایلدی دیگان خبرلر بارچه‌سی‌ده یالغان و باطل بولوب قالادر. چونکه الله تعالی اول وقت آزغنه کافرلرنڭ‌ده حضرت موسی علیه السلام گه ایمان کیتورمدکلرینه آچیغلانوب آلارنڭ اوستینه طاو کوتاروب بەرمکچی بولغان بولسه ایدی حاضرگی زمانده اوزینڭ حبیبی وحقنده الله تعالی طرفندن (لولاك لما خلقت الافلاك) یعنی ای محمد! اگر سین بولماسایدڭ مین برنی وکوکنی یاراتماز ایدم دیلمش، خاتم الانبیاء، سید الاولین والآخرین صانالمش رسولمز محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم گه ایمان کیتورمگان ئلل نیچه یوز میلیونلرچه کشیلرنڭ اوستلرینه ئلل نیندی بیوك طاولر کوتارور ویاودرور ایدی. حالبوکه الله تعالی بو اشنی هیچ بر وقت اشلەگانی یوقدر. هم البته هیچ بر وقت الله تعالی بو اشنی اشلەمیەچکدر، چونکه الله تعالی غایت بیوك کورکام خلق ایەسیدر. بو حقده (واذ اخذنا میثاقکم ورفعنا فوقکم الطور) آیتی‌نڭ تفسیرنده بر آز تفصیلات یازلمش ایدی. بو اورنده مناسبت چققانغه کوره دها بر آز سویلمك ضرور کورنوب دها بر آز یازارغه توغری کیلدی، ایندی شول قدر حاضرلك‌چه‌گه یتوب تورسه کیره‌ك. (واقیموا الصلوة واتوا الزکوة وما تقدموا لانفسکم من خیر تجدوه عند الله ان الله بما تعملون بصیر) نماز قیلوگز، زکات بیروگز، نیندیگنه بولسه‌ده ایذگولکدن بر نرسه‌نی اوزگز ایچون ئلگاری اشلەب یبارسه‌گز الله قاشنده آنی تابارسز. الله سز اشلەگان اشنی کوروچیدر، یعنی الله تعالی سزنڭ اشلەگان اشگزگه قاراب جزاسن بیرور دیمکدر (وقالوا لن یدخل الجنة الا من کان هوداً او نصاری تلك امانیهم قل هاتوا برهانکم ان کنتم صادقین) آلار یعنی اهل کتاب ئەیتەلر وایتمکدەلردر: اوجماحقه یهودی یاکه نصرانی بولغان کشیلرگنه کرورلر دیب، آلار شولای بولور دیب آرزو قیلالر، ئەیت سین آلارغه ای محمد! اگرده سز توغری

بولسا کز دلیللر گزنی کیتر وگز دیب (بلی من اسلم وجهه لله وهو محسن فله اجره عند ربه ولا خوف علیهم ولاهم یحزنون) درست اوزینك یوزن اللهغه طاپشروچی کشی، یعنی هر بر اشینی الله رضاسی اوچون اشلەوچی کشی اول اوزی ایذگولك ایدوچی کشیدر، بس اول کشیگه ربسی قاشنده اجر ـ ثواب بولور، اشته شوندی کشیلرگه قورقنچ یوقدر همده آلار هیچ قایغورماسلر. یعنی اوجماحکه مونه شوندی صفتلی کشیلرگنه کره بلورلر دیمکدر (وقالت الیهود لیست النصاری علی شیء وقالت النصاری لیست الیهود علی شیء وهم یتلون الکتاب کذالك قال الذین لا یعلمون مثل قولهم فالله یحکم بینهم یوم القیامة فیما کانوا فیه یختلفون) یهودیلر، نصرانیلرنی بر نرسەده توگل دیلر، شولایوق نصرانیلرده یهودیلرنی بر نرسەده توگل دیب ئەیتەلر، حالبوکه اوزلری کتاب اوقیلر، اوشانداق یعنی آلار ئەیتوشکان شیکللی بر نرسه بلمەگان چیبچی نادان کشیلرده شوندی اوق سوزنی ئەیتەلر، بس ایندی آلارنك اختلاف قیلوشقان نرسەلری حقنده الله تعالی اوزی قیامت کوننده حکم ایدر.

درواقع هر دین ایەسی‌نك اوز دیننن باشقه دیننی بر نرسەده توگل دیب ئەیتووی آدم بالالری آراسنده عمومی عادت قبیلندن بولوب کیتمشدر. امام فخرالرازی حضرتلری بو خصوصده اوزینك تفسیر کبیرنده اوشبو مهم سوزنی یازادر: «واعلم ان هذه الواقعة بعینها قد وقعت فی امة محمد صلی الله علیه وسلم فان کل طائفة تکفر الاخری مع اتفاقهم علی تلاوة القرآن» یعنی بو واقعه عین اوزی‌کبی محمد علیه السلام امتی آراسنده‌ده بولدی، چونکه محمد امتندن بولغان بر طائفه شولوق امتدن بولغان ایکنچی طائفەنی تکفیر قیلادور. حالبوکه اوزلری اتفاق ایله بر قرآننی اوقیلر دیمکدر. واقعا قایدەغنه قاراما امة محمد آراسنده غایت بیوك اختلاف قوپمشدر، برسی برسندن سنی، شیعی، شافعی، حنفی، مالکی،

حنبلی، رافضی، خوارجی وغیر اسلامرده اولان هر تورلی مذهبلرگه آیرلوب بتمشلر، بو مذهب ایه‌لرینك برسی ایکنچی مذهب ایه‌لرن آلار بر نرسه‌ده توگللر دیب ئه‌یته باشلادی، حتی آلار کافرلر دیب ئه‌یتودن‌ده اصلا قورقمدی وچیرکه‌نمدی، حالبوکه بو مذهبلرنك هر قایوسیده بر اتفاق ایله قرآن کریمنی اوقیلر وشونی کوگللرنده یادلیلر. بر ایشان‌نك مریدی ایکنچی ایشان‌نك مریدلرن هیچ کمدن اویالمی تکفیر قیلادور. شیعی مذهب سنی مذهب‌نی بر نرسه‌ده توگل‌دی و بالعکس سنی مذهب‌ده شیعی مذهب‌نی بر نرسه‌ده‌توگل‌دی. بونه کبی اش بولدی ایندی؟ بوندی اختلافلردن مسلمانلره نیندی فائده کیلدی؟ البته مسلمانلرغه بو ندی اختلافلری اوچون الله‌تعالی‌نك قهرندن باشقه بر شی کیلمدی. الحمدلله بزنك تاتار ترکلری آراسنده بو صوگغی یللرده علم ومعارف آرتا باشلادیغی سببلی بیك کوب ترقی پرور آدملر ظهور ایتوب ملتمزه بیك‌فائده‌لی خدمتلر ایته‌باشلادیلر، شولارنیده تکفیر قیلوچیلر ودینسز دیوچیلر بیك کوبدر. بو تکفیرچیلرنك بعضیسی مکه‌ده مجاور صفتنده تورغان بولوب خلقنی اغفال ایتوچیلردر بعضیسی هر تورلی (امانی) یعنی یالغان قصه‌لر وباطل نرسه‌لرنی مطبعه لرنده باصوب‌چغاروچیلر در (بولار آراسینه‌شوندی‌نرسه‌لرنی باصدروب صاتوچی زوالی کتبخانه ایه‌لریده کره بعضیسی تأمین معیشت اوچون دین‌وشریعت‌اسمندن‌هر تورلی‌یالغان حدیثلر وئله‌نیندی‌اصلسز سوزلرنی درج قیلا تورغان غایت سفسطه ژورنال، رساله ومجموعه نشرایتوچیلردر وبعضیسی بیك بیوك چالما وبه‌شل چاپانلر کییوب اوزینه صوفی یا که ایشان اسمی ویروب، خلقنی هرتورلی اوهام وخیالات ایله‌ساطاشدروب بتروچیلردر. اشته بولارنی الله تعالی‌اوزی قیامت کوننده حکم ایدر. امابزنك‌آندی کشیلرایله‌هیچ‌براشمز یوقدر وقاطوشمز یوقدر،فقط شول مسلمان قرنداشلرمزنك (كذلك قال الذين لا يعلمون مثل قولهم) آیت کریمه سینك قورقنووی آستینه کروب کیتولرینه وشوگا تمامیله‌ماصدق بولوب قالولرینه تأسف ایته‌مز. الهم احفظنا من الجهل والغفلة (وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَى فِي خَرَابِهَا أُولَٰئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ أَنْ

يدخلوها الا خائفين) الله‌نك مسجدلرنده الله‌نك اسمن ياد ايتودن طيغان كشيدن وهم‌ده الله‌نك مسجدلرن خراب ايترگه طرشقان كشيدن‌ده ظالمره‌ك كشى كم بولور؟ (البته آندن‌ده ظالمره‌ك هيچ كشى بولماس ديمكدر) آلارغه قورقوچى بولودن باشقه حالده مسجدكه كرورگه هيچ ممكن بولماس (لهم فى الدنيا خزى ولهم فى الآخرة عذاب عظيم) آلارغه دنياده خورلق وآخرتده‌ده آلارغه اولوغ عذابدر (ولله المشرق والمغرب فاينما تولوا فثم وجه الله ان الله واسع عليم) مشرقده مغربده الله‌نكدر. يوزكزى قاى طرفقه بونالدرسه‌گزده الله‌نك يوزى شونده‌در، الله تعالى كيكدر (يعنى هر بر جهتنى‌ده اوزينه صيدرغوچى وبلگوچيدر.

ابن حزم بو آيتنى‌ده (وحيثما كنتم فولوا وجوهكم شطره) آيتى ايله حكمى بترلگان-منسوخ آيت ديگان، حالبوكه قبله‌نك قايسى طرفده ايدكن قطعى صورتده بلگان وقتده غنه قبله‌غه قاراب نماز اوقولادر، اما صحراده، اورمانده، تيمر يوللرنده، پاراخودلرده، آئروپلانلرده يا كه آط اوستنده بارغانده اوشبو (فاينما تولوا فثم وجه الله) آيت كريمه سينك حكم عالبسينه امتثالا تلسه‌ك قايا قاراب نماز اوقورغه‌ده درستدر. وبرده بو آيتدن نماز اوقوغانده قبله‌گه قاراماديگان سوز چقمبيدر، بناءً عليه آنك حكمن بترورگه اصلا لزوم وضرورت كورنميدر.

(وقالوا اتخذ الله ولدا سبحانه بل له ما فى السموات والارض كل له قانتون)

دخى‌ده بعض خلق: الله بالا توطدى ديب ئه‌يتديلر، الله تعالى آندن (يعنى بالا توطودن) پاكدر، درست بتون يرده وكوكلرده بولغان هر بر نرسه‌لر الله‌نكدر، هر قايوسى الله‌غه على الدوام طاعت قيلوب تورمقده‌لردر.

نصرانيلرنك حضرت عيسى عليه السلامنى الله‌نك اوغلى ويهوديلرنك عزير عليه السلامنى (ابن الله) يعنى الله‌نك اوغلى ديب تعبير ايتدكلرى معلومدر. بولارنك بو سوزلرى اسلام شريعتنده اصلا درست توگلدر.

گرچه آلارنڭ اول سوزنی حقیقی معناسیله ایتمه ینچه(*) مجازی معنا سیله گنه (بیت الله، ناقة الله، وجه الله وید الله قبیلندن) ایتسه‌لرده الله‌غه بالانسبت ایدوب سویله‌مه‌کنی قرآن مقدس بیك قاطی طیمشدر. (بدیع السموات والارض واذا قضی امراً فانما یقول له کن فیکون) کوکلرنی ویرنی بار قیلغوچی الله‌در. اگرده اول بر اشنی بولدررغه حکم ایتسه بس آڭا الله‍ بول دیب ئه‌یته‌ده اول اش بولادر (وقال الذین لایعلمون لولا یکلمنا الله اوتاتینا آیة کذالك قال الذین من قبلهم مثل قولهم تشابهت قلوبهم قد بینا الایات لقوم یوقنون) نادان کشیلر (محمدکه) ئه‌یته‌لر: کاشکی الله بزنڭ ایله سویلشسه ایدی یا که سین بزگه بر علامت کیتورسه‌ڭ ایدی دیب، شولایوق آلاردن ئلگاری کیلگان کشیلرده آلار ئه‌یتکان شیکللی ئه‌یتکانلر ایدی، آلارنڭ کوکللری اوزلرندن ئلك کیلگان کشیلرنڭ کوکللرینه اوخشامشدر، تحقیق - شکسز بلوب اشانوچی کشیلر اوچون بز کوب علامتلرنی اچق قیلدق (انا ارسلناك بالحق بشیراً ونذیراً ولا تسئل عن اصحاب الجحیم) ای محمد! بز سینی حقلق ایله سویندروچی وهم قورقتوچی ایدوب جیبه‌ردك وسین تموغ ایه‌لری (یعنی تموغ اهلی) حقنده مسئول (صورالمش) بولماس‌سن. یعنی سینڭ امتڭدن سینڭ سوزڭنی طڭلامادیقلری سببلی تموغگه توشارگه مستحق بولسه‌لر سین آلارنڭ بولای بولولری توغروسنده مسئول توگل‌سن دیمکدر. الله‌تعالی باشقه بر آیتده (وماعلیك الا البلاغ) یعنی سیڭا ایرشدروگنه لازم دیدکی کبی بو آیتده‌ده: «سینی بز رسول ایتوب کوندردك، خلق سینڭ سوزڭنی طڭلارمی یوقمی اول حقده سین جواب که قالماز سڭ» معناسینی آڭلاتادر. قرائت سبعه‌دن اولان بر قرائتده (**) تانڭ فتحه‌سی ولامنڭ سکنی ایله (ولاتسئل) دیبده اوقولادر. البته

(*) عالم الیقین شرح مواهب اللدنیه.

(**) شیخ القراء حضرت نافع قرائتی.

بولای اوقوده هیچ شك سز درستدر. اول وقت بونڭ معناسی: «ای محمد سین تموغ اهلینڭ حالن صورامآ» بولوب بوسوز کنایه طریقنچه تموغ اهلینڭ عذابی بیك قاطی بولوون آڭلاتادریاکه بوسوز ایله الله‌تعالی رسولمزگه تموغ اهلی حقنده بتونله‌ی هیچ برنرسه صوراشماسقه قوشقان بولادر (ولن ترضی عنك الیهود ولاالنصاری حتی تتبع ملتهم قل ان هدی الله هوالهدی ولئن اتبعت اهواءهم بعدالذی جاءك من العلم مالك من الله من ولی ولانصیر) یهودیلر هم نصرانیلر اوزلرینڭ ملتلرینه سین ایارگانچی‌گه قدر سیندن البته رضا توگللردر، ئه‌یت سین اللهنڭ هدایتی (یعنی اسلام) مونه اول هدایتدر، اگرده سیڭا بلو کیلدکدن صوڭره آلارنڭ تله‌کلرینه ایه‌رسه‌ڭ الله‌تعالی طرفندن سیڭا سینی حمایه قیلاتورغان خواجه‌دن یاکه یاردم بیروچیدن هیچ کم بولماس.

بعض تفسیرچیلر بوآیتنی رسول‌الله زمانه‌سینه‌گنه قاراتوب سویلسه‌لرده بوآیت اصلا اول زمانغه‌غنه مخصوص توگلدر، بلکه اوشبو زمانده‌غی مسلمانلرنڭ بارچه‌سینه‌ده کیلمش عمومی خطابدر، چونکه الی یوم‌القیامة کیره‌ك یهودی بولسون وکیرك نصرانی بولسون هردین ایه‌سی اوز دینینه ایه‌رتورگه طرشمقده‌درلر. طبیعی هرملت اوز اعتقادن درست دیب صانی واوز دینن حق دیب بل‌ده باشقه ملتلرنیده شوڭا دعوت ایته. آلارده بزنڭ اشمز ودخلمز یوقدر، الله‌تعالی اوزی آلارنی قیامت کوننده حکم ایدر. الله‌تعالی مسلمانلرنی اوشبو معجزهٔ باهره اولان قرآن مقدس ایله آندی دعوتلره وقزقدرولرغه ایه‌رودن غایت قوّتلی وشدتلی روشده صاقلی‌در. فقط بونڭ اوچون مسلمانلرغه قرآننڭ معناسینی بلورگه وآنڭ نرسه ایتکانینی آڭلارغه کیره‌ك وآنی بلمك وآڭلامق اوچون قرآننی: تاتارلر تاتارچه‌غه، قزاقلر قزاقچه‌غه، سارتلر سارتچه‌گه وغیرتللر ایله سویله‌شه‌کده بولغان مسلمانلر هرقایوسیده اوزلرینڭ تللرینه ترجمه ایدوب تفسیرلر یازمق کیره‌ك، یاخود بولارنڭ بارچاسینه‌ده قرآننی آڭلارلق بیك یخشی عربچه تلنی اوگره‌نمك کیره‌ك، ذاتاً هرنیچك بولسه‌ده قرآننڭ معناسن بلو هرمؤمن ومسلمان آدمگه مطلقا فرضدر. فی زماننا

عربچه تلنى گنه توگل بلكه باشقه هر تورلى ياوروپا تللرنده بلمك تيوشدر. گرچه بعض نادانلر «جهل اللّغات ممّا لايعاب» يعنى تللرنى بيلمه مك عيب اولناچق نرسه‌لردن توگل ديسه‌لرده حاضرگى زمانده مونه اوشبو شعرنك مضمونى دسترو كدر:

حفظ اللّغات علينا فرض كحفظ الصّلوة
اذليس يحفظ دين ان لم تحفظ اللّغات

يعنى هر تورلى تللرنى بيلمك بزگه نمازنى بيلمك كبى فرضدر. چونكه تللر بلنمابنچه دين صاقلانماز ديمكدر. (الّذين آتيناهم الكتاب يتلونه حقّ تلاوته اولئك يؤمنون به ومن يكفر به فاولئك هم الخاسرون) بز كتاب بيرگان كشيلر شول كتابنى چن اوقو ايله اوقيلر (يعنى قرآننك معناسن آڭلاب اوقيلر) مونه شول كشيلر شول كتابقه ايمان كيتروچيلر در. اگر بره‌ولر شول بز بيرگان كتابقه كافر بولسه‌لر بس آلار كوينچلى درلر.

بو آيتده ذكر اولونغان كتابدن مراد البته مقدس قرآن عظيم الشاندر. اشته آڭلارغه كيره‌ك جماعت! بو ايت ايله الله تعالى بزگه قرآننى بيك دقت ايله اوقورغه بيورادر. (يابنى اسرائيل اذكروا نعمتى الّتى انعمت عليكم وانّى فضّلتكم على العالمين) اى بنى اسرائيل (يعقوب بالالرى) سزگه بيرگان نعمتنى ايسكزگه توشروكز، حقيقة مين سزنى اوز زمانكزده‌گى بارچه خلقدن آرتغراق قيلدم (واتّقوا يوما لا تجزى نفس عن نفس شيئا ولا يقبل منها عدل ولا تنفعها شفاعة ولا هم ينصرون) قورقكز شوندا اين كوندن (يعنى قيامت كوندن) اول كونده هيچ بر كشى ايكنچى كشينك بر نرسه‌سنده (يعنى آزغنه حقنده) اوتى آلماس هم آندان بدلده قبول ايتلماز وآڭا شفاعتده فائده بيرمه‌س همده آلار ياردمده قيلنمش بولماسلر (واذ ابتلى ابراهيم ربّه بكلمات فاتمّهنّ قال انّى جاعلك

للنّاس اماماً قال ومن ذریّتی قال لا ینال عهدی الظّالمین) ابراهیمنی اوزینك ربسی بیك کوب سوزلر ایله صناغان زمانده؛ ابراهیم شول سوزلرنی تمام برینه یتکرگاچ ربسی: ای ابراهیم مین سینی آدمیلرگه امام قیلام دیدی. ابراهیم: مینم نسلمدن‌ده امام قیلساڭ ایدی دیدی. ربسی: مینم عهدیمه (یعنی امامت عهدینه) ظالملر ایرشمەس دیدی. یعنی سینڭ نسلڭدن ظالم بولماغانلر یخشی بولغانلرغنه ایرشور دیمکدر. کوب تفسیرچیلر بو اورنده‌غی امامت سوزندن‌مراد پیغمبرلك دیگانلر. شول دعانڭ مقبول اولدیغی سببلی ابراهیم علیه السلامنڭ نسلندن پیغمبرلر بیك کوب بولغان دیگانلر، لکن امامت کلمەسی عهد کلمەسی کبی هر ایکسیده عام‌در. هر مقتدی به اولان کشیگه کیرەك پیغمبر بولسون، کیرەك خلیفه بولسون، کیرەك قاضی بولسون، کیرەك مفتی بولسون وکیرەك نماز اوقتوچی ملا بولسون هر قایوسینه امام دیب ئەیتولەدر. بو اورن ایەلرینڭ هر قایوسیده اللهنڭ عهدلرن یعنی امرلرن یرینه کیلتروچی واوتەوچی بولورغه تیوشلی‌درلر، بناءً علیه بو اورنلرغه ظالملر وجاهللر منوب اولمررغه اصلا درست توگلدر. دقت لازم! رشوتلر بیروب، خلقنی آشاتوب واچرتوب ملالر وقاضیلر قویو اشته بو ایتکه بتونلەی خلاف اشدر. امام فخرالرازی حضرتلریده (لا ینال عهدی الظالمین) آیتنده بیك قاطی قورقتو بار دیگان، بزده نادانلق، خیانت، آلداو، یالقاولق وغیر تورلی کیمچیلكلر بیك کوب فنسألك‌بك وبفضلك العمیم ان تتجاوزعنا یا ارحم الراحمین دیه دعاده قیلوب قویغان* (واذ جعلنا البیت مثابة للنّاس وامنًا واتّخذوا من مقام ابراهیم مصلّی وعهدنا الی ابراهیم واسماعیل ان طهّرا بیتی للطّائفین والعاکفین والرّکّع السّجود) بز ایونی (آندان مراد مشهور کعبةالله‌در) آدمیلر اوچون ثواب اورنی وهم طنچلق اورنی قیلدق، سز ابراهیم اورنندن نماز اوقولاچق یرنی توطڭز، بز ابراهیم ایله اسماعیل‌گه اوزمنڭ ایومنی (کعبەنی) طواف قیلغوچیلر همده شونده توروچیلر، رکوع وسجده قیلوچیلر اوچون پاکلەگز دیب بیوردق.

(*) تفسیر کبیر.

«مقام ابراهیم» یعنی ابراهیم علیه السلامنك اورنی قای یرده اید كنده تفسیر چیلر كوب سویله‌سه لرده كوبره گی حجر اسوددن یكرمی یدی آرشون مسافه‌سنده قویلغان بیت الحرام ده گی مشهور طاش دیگانلر. شول طاش اوستنده ابراهیم علیه السلامنك آیاق ازلریده بار دیلر، كعبة اللهنی طوافدن صوك اینكی ركعت نمازنیده كوبره ك شول طاش یاننده اوقیلر. (وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا بَلَدًا اٰمِنًا وَارْزُقْ اَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ اٰمَنَ مِنْهُمْ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَاُمَتِّعُهُ قَلِيلًا ثُمَّ اَضْطَرُّهُ اِلٰى عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ) ابراهیم (علیه السلام) ای ربم! بو اورننی بر طنچ شهر یاصا واول شهرده اللهغه وآخرت كوننه ایمان كیتروب توروچی كشیلرنی انواع تورلی یمشلر ایله رزقلاندر دیگان وقتده الله تعالی: مین كافر بولغان كشینی ده بر آز فائده‌لندررمن، صوكره آنی اوت عذابینه ایلتوب اینتكدررمن، بو-نی یامان ئه‌ورلودر. یعنی آزغنه وقت نعمتدن فائده‌لنوب صوكره عذابكه باروب توشمك نی یامان اش دیمكدر.

الله تعالی بو آیت ایله مخلوقاتنك یخشیسینه ویامانینه ایك اوّل برتیگز رزق بیروب صوكره‌دن ایسه یخشیلرنی یامانلردن آیراچاغینی بلدره‌در. (وَاِذْ يَرْفَعُ اِبْرٰهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَاِسْمٰعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ) ابراهیم واسماعیل كعبه‌نك نیگزلرن كوتارگانلری وقتده ای ربمز! بزدن اوشبو اشمزنی قبول قیل، سین ایشتوچی وبلگوچی سن دیه دعا قیلدیلر. ینه: (رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا اُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ وَاَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا اِنَّكَ اَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ) ای ربمز! هر ایكمزنی ده اوزیگا طابشرلغوچی قیل وبزنك نسلمزدن ده اوزیگا طابشرلغوچی بر امت قیل، بزگه عبادت قیلاتورغان اورنلرمزنی كورسه‌ت، توبه‌مزنی قبول ایت، تحقیق سین توبه‌لرنی قبول ایتكوچی ورحمت قیلغوچیسن دیدیلر. وینه: (رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ اِنَّكَ اَنْتَ

العزیز الحکیم) ای ربمز! شول بزنڭ نسلمزدن بولغان امت گە اوزلر یڭ اچندن رسوللر جیبەر، اول رسول آلارغە سینڭ آیتلرڭنی اوقور، آلارغە کتاب همڭ حکمت اوگرەتور وآلارنی پاك قیلور ــ تمیزلر وچیسطارطور، تحقیق سین عزتلی وحکمتلی سن دیدیلر (ومن یرغب عن ملة ابراهیم الا من سفه نفسه ولقد اصطفیناه فی الدنیا وانه فی الاخرة لمن الصالحین) ملت (*) ابراهیمدن کم یوز چەویرر؟ هیچ کم چەویرمەسن معناسنڭ مگر اوز نفسینە اوزی احمقلق ایدوچیگنە چەویرور، تحقیق بز ابراهیمنی دنیادە صایلادق واول ابراهیم آخرتڭدە ایڭ گوکشیلردندر (اذ قال له ربه اسلم قال اسلمت لرب العالمین) ابراهیم گە ربسی مسلمان بول (اللەغە طاپشرل) دیگان چاغنڭ ابراهیم بارچە عالمنڭ ربسینە مین مسلمان بولدم (طاپشرلدم) دیدی (ووصی بها ابراهیم بنیه ویعقوب یابنی ان الله اصطفی لکم الدین فلا تموتن الا وانتم مسلمون) اوزینڭ ملتی اسلامیت (مسلمان بولوب طاپشرلو) ایلە ابراهیم اوزینڭ بالالرینە وصیت ئەیتدی، شولایوق یعقوب دە (ابراهیم علیه السلامنڭ اوغلی) اوزینڭ بالالرینە ای بالالرم! اللەتعالی سزنڭ اوچون دیننی صایلادی، بس سز اولمەگز مگر مسلمان بولغانگز حالڭ اولوگز (ام کنتم شهداء اذ حضر یعقوب الموت اذ قال لبنیه ماتعبدون من بعدی قالوا نعبد الهك واله ابائك ابراهیم واسماعیل واسحاق الهاً واحداً ونحن له مسلمون) سز ئلە یعقوب اولمگە حاضر بولغان چاغندە شونڭ حاضر وشاهد بولوب توردگز می؟ (البتە یوقدر) شول وقتدە اول یعقوب بالالرینە میندن صوڭ سز نرسەگە عبادت قیلورسز دیدی. بالالری بز سینڭ اللەگە وآتالرڭ ابراهیم، اسماعیل واسحاقلرنڭ بر اللەسینە عبادت قیلامز، بز شول اللەغە مسلمانبز دیدیلر.

بو آیت یعقوب علیه السلام اوزینڭ بالالرینە مسلمان بولوگز دیب وصیت ئەیتمدی دیوچیلرگە جواب اورننده کیلمشدر (تلك امة قدخلت لها

(*) دین وشریعت دیمك.

ما کسبت ولکم ما کسبتم ولا تسئلون عما کانوا یعملون) اول بولك جماعت تحقیق اوتدی آلارنك اوزلری اشله‌گان اشلری اوزلری اوچون سزنك اوزگز اشله‌گان اشلرگز اوزگز اوچون، سز آلار اشله‌گان اشدن مسئول (صورالمش) بولماس سز (وقالوا کونوا هوداً اونصاری تهتدوا قل بل ملة ابراهیم حنیفا وما کان من المشرکین) ئەیتورلر: سز یهودی یاکه نصرانی بولوگز، کونولورسز دیب، سین ئەیت: بلکه مین توغریلقغه مائل بولغان ابراهیم ملتندن بولام واول ابراهیم مشرکلردن بولمادی دیب (قولوا امنا بالله وما انزل الینا وما انزل الی ابراهیم واسماعیل واسحاق ویعقوب والاسبط وما اوتی موسی وعیسی وما اوتی النبیون من ربهم لانفرق بین احد منهم ونحن له مسلمون) ایتوگز: اللهغه ایناندق. دخی بزگه ایندرلگان نرسه‌گه، همده ابراهیم، اسماعیل، اسحاق، یعقوب وآنك بالالرینه ایندرلگان نرسه‌گه وینه موسی، عیسی وبارچه پیغمبرلرگه ربلری طرفندن بیرلگان نرسه‌گه ایناندق اول پیغمبرلرنك آراسندن هیچ برسنك آیورمیمز وبز الله‌تعالی گه طابشرلغو چیلرمز-بوی صونغوچیلرمز مسلمانلرمز دیب (فان امنوا بمثل ما امنتم به فقد اهتدوا وان تولو فانماهم فی شقاق فسیکفیکهم الله وهوالسمیع العلیم) اگرده سز اشانغان (ایمان کیتورگان) کبی اشانسالر (ایمان کیتورسه‌لر) حقیقة اول کشیلر کونلدیلر، اگرده یوزلرن دوندرسه‌لر حقیقة اول کشیلر هیشه آزغنلق اچنده‌در، الله اوزی الار توغروسنده سیگا تیزلکده یتشور، اول الله ایشتوچی، بلوچیدر (صبغة الله ومن احسن من الله صبغة ونحن له عابدون) دخی شونی ایتوگز: بزنی الله‌تعالی اوزینك بویاوی ایله (یعنی اسلام دینی ایله) بویادی، (*) بویاوده اللهدن کورکام بویاوچی کمدر؟ (البته آندن ده کورکامرەك بویاوچی هیچ یوقدر) بزلر اللهغه عبادت ایتوچیلرمز دیب.

(*) تفسیر غرائب القرآن ورغائب الفرقان للعلامة نظام الدین الحسن ابن محمد بن حسین القمی النیسابوری قدست اسراره.

اللهتعالی بو آیتدە اسلام دینن بویاوغە اوخشاتمشدر. ایسکی زمانە باشقە دین ایەلرندە توغاچدە بالالرن اوزلرنچە ایذگی صوغە یا کە باشقە تورلی بر بویاوغە بویاو عادتی بولغان. حاضرگی زماندەدە اول عادت دوام ایتەشیکللی. اللهتعالی بو آیت ایلە اسلام دینی‌نك اوزی بیك یخشی بویاو بولغانن وشونگا کورە باشقە تورلی هیچ بر بویاو ایلە ماطاشو کیرەك توگل ایدکن آڭلاتادر. بو آیت باشقەدین ایەلرینك: «بز بالالرمزنی توغاچدە اوزمزنك ایذگو صولرمزغە یا کە باشقە بر تورلی بویاولرمزغە بویی‌مز اما سز بالالرگزنی نیمدی بویاوغە بویی‌سز» دیب صورایاچق سؤالمقدرلرینە یا کە مسلمانلرنی شوندی اش ایلە اوغراشمادقلری اوچون کیمستوب سویلولری احتمالینە قارشی جواب قیبلنەدر. مسلمانلرغە اللهغە وآنك قوشقان امرلرینە ایمان کیترودن باشقە هیچ بر تورلی بویاو فلانلر کیرەك توگلدر. شول ایمان مسلمانلر اوچون کافیدە شافیدە (قل اتحاجوننا فی الله وهو ربنا وربکم ولنا اعمالنا ولکم اعمالکم ونحن له مخلصون) ئەیت سین ای محمد! (یا کە ای آدم بالاسی!) سز بزنك ایلە الله توغروسندە قچقرشاسزمی؟ (یعنی قچقرشماگز) دیب، الله بزنك‌دە سزنك‌دە ربی‌در (یعنی تربیە ایتکوچی‌سیدر)، بزنك عمللرمز اوزمز اوچون، سزنك عمللرگز اوزگز اوچون، بز اللهغە اخلاصلی‌لرمز دیب.

دقت لازم! بو آیتدن آڭلاشیلدیغنە کورە هیچ بر ملت اللهتعالی حقندن بحث ایدشوب وقچقرشوب ماطاشماسقە تیوشلی بولادور. (ام تقولون ان ابراهیم واسماعیل واسحاق ویعقوب والاسباط کانوا هودا اونصاری قل ءانتم اعلم ام الله ومن اظلم ممن کتم شهادة عنده من الله وما الله بغافل عما تعملون) ئله سز حقیقة ابراهیم، اسماعیل، اسحاق، یعقوب هم آنك بالالری یهودی یا کە نصرانی بولدیلر دیسزمی؟ ئەیت سین: الله آرتغراق بلگوچی‌می؟ یا کە سزمی؟ (البتە سز توگل بلکە اللهتعالی آرتغراق بلگوچیدر)، اوزی یانندە بولغوچی الله طرفندن کیلگان شهادتنی

(گواهلقنی) یاشرگان کشیدن ده ظالمره‌ك کم بولور ؟ (البته آندی کشیدن ده ظالمره‌ك کشی هیچ بولماس معناسنده)، الله سز اشله‌گان نرسه‌دن غافل توگلدر.

(الله تعالی طرفندن کیلگان شهادت) دن مراد الله تعالی‌نك کتابلرنده اوشبو آیتده ذکر قیلونغان پیغمبرلرنك یهودی یاکه نصرانی بولمایوب بلکه حق مسلمان بولدقلری حقنده قرآن کریم‌ده (ما کان ابراهیم یهودیا ولا نصرانیا بل کان حنیفا مسلما) آیتی بولدیغی کبی آیتلر بولو ویدر. یعنی ابراهیم علیه‌السلام یهودیده نصرانیده بولمادی بلکه حق‌لقغه مائل مسلمان بولدی دیمکدر. اشته الله اوزینك کتابلرنده بوندی گواهلق بولا توروب یوقاریده مذکور آیتده بولغان پیغمبرلرنی یهودی یاکه نصرانی بولدی دیب ئه‌یتمه‌سکه قوشادر. (تلك امة قد خلت لها ما کسبت ولکم ما کسبتم ولا تسئلون عما کانوا یعلمون) اول بولك جماعت تحقیق اوتدی، آلارنك اوزلری اشله‌گان اشلری اوزلری اوچون، سزنك اوزگز اشله‌گان اشلرگز اوزگز اوچون، سز آلار اشله‌گان اشدن مسئول بولماس‌سز. (یعنی اوز اشگزده بولوگز باشقه‌لرنی تیکشرمه‌گز دیمکدر).

اوشبو اورنده قرآن کریم‌نك اوّلگی جزئینك دورتنچی ربعی تمام بولدی.

محمد کامل المطیعی تحفةاللین.

اورالسك. سنه ۱۹۱۴، دیکابر ۱۶.

اخطار:

«قرآن شریف» تفسیرینڭ ۱نچی ۲نچی کیسه‌کلری صاتلوب وتارالوب بتدیلر. اوزاقلامی ایکنچی مرتبه باصلسه‌لر کیره‌ك. ۳نچی و٤نچی کیسه‌کلری همده اوشبو ۵نچی کیسه‌کنڭ هر دانه‌سی ۱۵ تیندن صاتو-لادر. اون یا که یکرمی دانه‌دن کیم صوراتماوچیلرغه ناولوژنی پلاتوژ ایله‌ده‌کوندیریله‌در. کتابچیلرغه بیوك اسکیدکه.

صوراتو اوچون آدریس:

Уральскъ, Камилю Аль-Мутыги ТУХВАТУЛЛИНУ.

ناشر ومحرر: **کامل مطیعی تحفةاللین.**

شهر اورالسك‌ده.